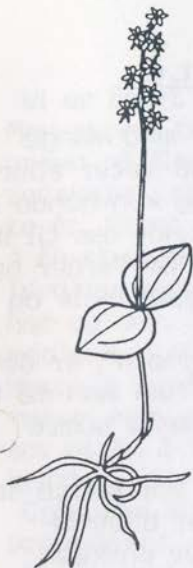

Listéra

4 - 1987

MED HØSTENS
PROGRAM

TELEMARK BOTANISKE FORENING

Foran et nytt årsmøte.

Styret i TBF vil få lov til å takke for enda et år med mange gleder i lag. Vi har sittet sammen i godt selskap på møter eller rusla rundt i Telemarksnaturen, sett og opplevd, og kan hende at mange har følt at sammen klarer vi å få floraen rundt oss til ikke å bli bare botanikk. Den blir faktisk en opplevelse av farger og lys med liv i, summende liv, duftende liv, liv for øyets hvile og hjertets glede.

Nå, når en bruker overskriften "Foran et nytt årsmøte", er det vel ikke meningen at man skal bli så høytidsstemt. Men man må ha lov til å bli det sånn på tampen av en av de grønneste somre vi har hatt på lenge i Telemark.

På dette årsmøtet vil spørsmålet om hvorvidt TBF bør slutte seg til Norsk Botanisk Forening (NBF) bli tatt opp. Vi er blitt invitert til å bli med. Vi må gå ut fra at vi derved er ønsket. Styret i NBF har i skrivende stund lagt fram forslag til ytterligere forenklinger i lovverket sitt. Disse nye forslaga vil eventuelt bli gjort gjeldende fra 1988. Det er helt på det rene at NBF's lovverk nå på alle punkt vil kunne komme til å ha en utforming som oppfyller alle de krava vi i vårt styre har følt som vanskelige for at TBF skulle delta. Vi står nå bare igjen med det faktum at det vil koste ti kroner året for hvert av våre medlemmer i administrasjonskontingent til NBF. Det vil i virkeligheten si at vi med ti kroner støtter det arbeidet NBF driver, ikke minst med vernesaker på landsplan. Med bredere støtte til dette arbeidet vil mulighetene til å bli hørt økes.

Innledningen til dette stykket var ment slik:
Slik trives vi i lag. Slik driver vi og forteller hverandre om hvordan det er trivelig med floraen vår. Vi gjør overtramp både i den ene og den andre retningen. Vi forarges over hverandres feil, og vi gledes over at vi har mye å lære hverandre, - og at vi lærer, smått om senn, både på den ene og den andre måten. Se dette så imot det arbeidet NBF driver! Avspeiler det noe av det vi driver med, forsøker å lære hverandre, våre lokale myndigheter og politikere, - bare i større målestokk?

Spør deg så: Bør vi bli med i NBF?
Uansett om du mener ja eller nei: Vi setter pris på at du vil gi oss beskjed med din stemmeseddel til årsmøtet. Det vil koste deg ti kroner i ekstrakontingent å si ja, ingenting å si nei.
Har du råd til det!

Styret.

ÅRET SOM GIKK OG ÅRET SOM KOMMER.

Vi er snart blitt 200 medlemmer!

Men styret består fortsatt av fire medlemmer + Kjell som holder orden på floraatlasen. Kjell har dessuten også stått for lay-out, redaksjon, skriving, trykking, hefting og utsendelse av Listera i to år. Etter dette årets arbeid innser styret nødvendigheten av å få styrket arbeidet i styret. Arbeidet må fordeles på flere og fordeles annerledes! Vi håper derfor at flere kan ta et lite tak her og der. Styret finner det f.eks. lite hensynsfullt at dets medlemmer står for den praktiske gjennomføringen av møtene. Kanskje burde vi sette ned takten noe m.h.t. ekskursionsjoner og møter, men vi føler ikke at det er her skoen trykker. Medlemmene ser ut til å trives, og det er fortsatt mange emner å møtes omkring.

Dessuten ønsker vi oss en ekskursionskomité som tar seg av turprogrammet og får inn ekskursionsreferater i tide.

Vi vil også gjerne ha en fast stab til å ta seg av arbeidet med Listera og årsrapporten etter at disse er ferdige for trykking. Foredragsholdere og møteprogram kan styret fortsatt være hjelpelige med å finne. La deg velge til noe! Si ja til å hjelpe på møtene!

OM TILSLUTNING TIL NBF.

Det blir sendt ut egne årsmøtepapirer i år med orientering om alle forhold vedrørende en eventuell tilslutning til Norsk Botanisk Forening. Dette gjøres på grunnlag av det mandat styret fikk av årsmøtet høsten 1986.

I styremøte for NBF 1. juli 1987 ble lovene i NBF diskutert og det ble foreslått å endre og forenkle kontingentinnbetalingsmåten. Dette vil bl.a. føre til at regionavdelingene til enhver tid selv har kontroll over sin økonomi. Den gamle ordningen er slik at vårt sittende styre ikke på noen måte ville ha anbefalt tilslutning til NBF. Dersom det nye forslaget blir vedtatt i regionavdelingene mener flertallet i TBF's styre at det siste ankepunktet mot en tilslutning er borte og at det dermed nå må stå medlemmene fritt å velge. Styrets flertall mener at det ikke lenger finnes noen saklige grunner til å be dere stemme nei!

KONTINGENTEN.

Vi har helt fra starten i 1980 hatt en kontingent på 30 og 10 kr for våre medlemmer. Kontingenten vil i år bli foreslått hevet med 10 kr for hovedmedlemmene. Vi ønsker ingen økning for familie-medlemmene.

Her er det imidlertid et lite men. Dersom årsmøtet enes om at TBF skal slutte seg til NBF, må vi bidra til NBF's arbeid med 10 kr for hvert medlem uansett medlemskategori. Da vil i såfall den foreslåtte økningen bli på 20 og 10 kr for henholdsvis hovedmedlem og familiemedlem.

Forslag om generell økning i kontingenten grunner seg på at fra 1988 foreligger det planer om trykking av Listera. Til nå har kopieringen av Listera vært gratis. Vi håper dessuten at medlemmene skal få andre goder igjen for kontingentøkningen.

Styret håper at hver enkelt av dere setter dere inn i årsmøte-papirene som kommer seinere på høsten, slik at vi kan få avviklet årsmøtet på en slik måte at vi også kan få tid til å glede oss over foredragsholder og bevertning.

Styret.

OM ÅRETS PLANTE, MARIANØKLEBLOM.

I Listera nr 2 i år utropte vi marianøkleblom, *Primula veris*, til årets plante. Ut på våren ble det også skrevet litt om dette i en av våre lokalaviser. Folk ble der oppfordret til å sende inn opplysninger om voksesteder for arten i Telemark.

Til nå har vi ikke hørt noen ting fra medlemmene i TBF (med et par unntak) til tross for at TBF huser mange habile botanikere. Imidlertid har folk rundt om i Telemark, utenfor TBF's rekker, reagert på forespørselen. Vi har fått opplysninger om marianøkleblom både her og der i fylket, til dels også langt utenfor de kjente voksestedene langs kysten og i Grenland.

Nå venter vi spent på medlemmenes reaksjoner. Vi vet at det er mange som kjenner marianøkleblom og steder hvor den vokser.

Styret.

Sommerbrev fra Kragerø.

Kragerø 15.7.1987.

Man skal ikke alltid tro på reklamen om sommer, sol, badegjester og alt det der. La oss en gang for alle slå fast at man kan botanisere, - i fint vær, midt på sommeren, også i Kragerø. Man behøver ikke være sommerturist for å ferdes i denne telemarkske sørlandsbyen midt i juli.

Dette året har vært en velsignelse for naturen. Vi har hatt en sommer som mer ble en forlengelse av en av de grønneste seinvårer i manns minne. Nå strekker normalt "manns minne" seg ikke langt forbi fjorårets opplevelser riktignok, men i alle fall, det har vært en frodig årstid denne sommeren, - til nå i alle fall.

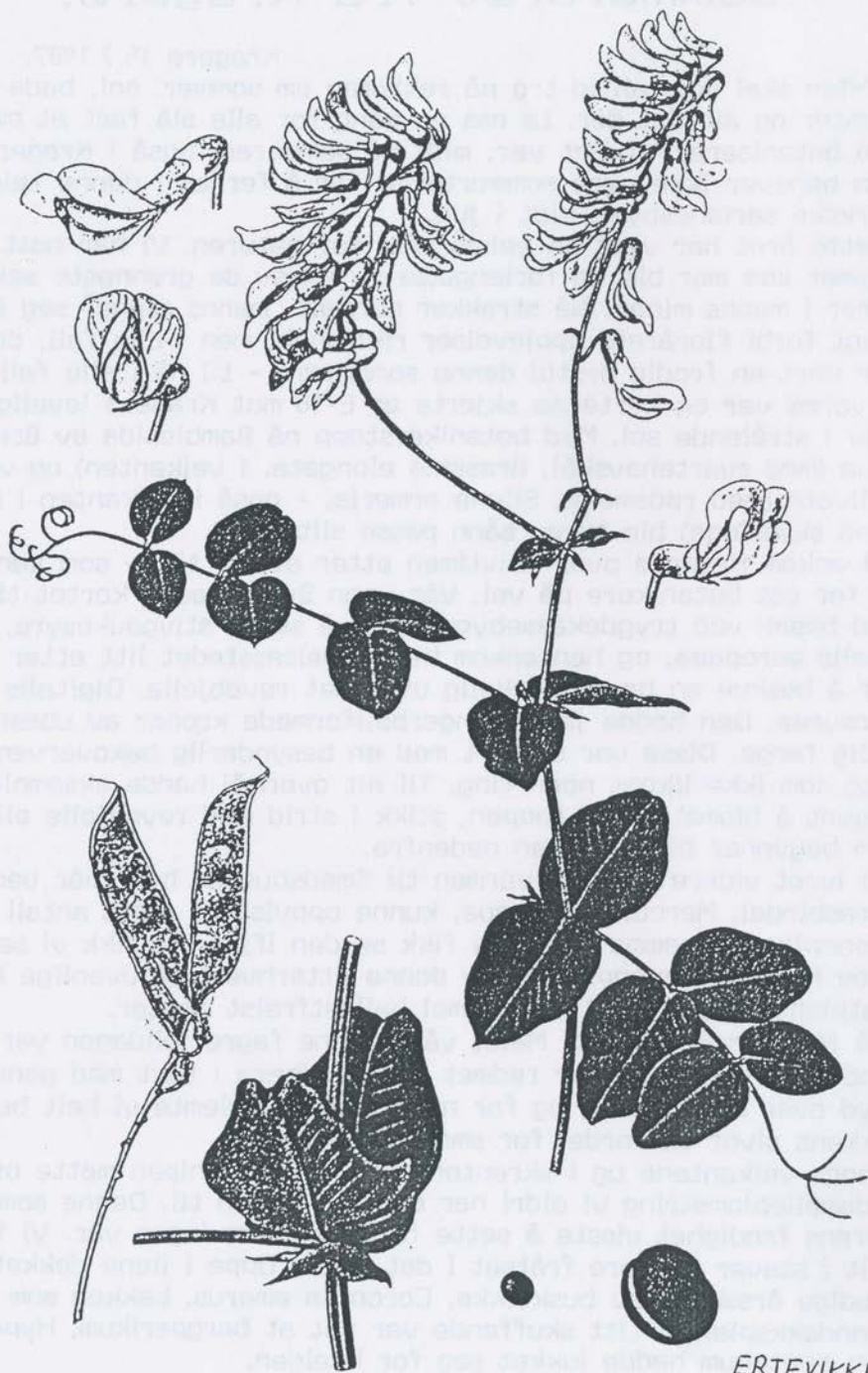
I varmt vær og korterma skjorte er E-18 mot Kragerø levelig, selv i strålende sol. Med botanikerstopp på Bamblesida av Brevikbrua (med svartehavskål, *Brassica elongata*, i veikanten) og ved Hullvatn (med rødsmelle, *Silene armeria*, - også i veikanten i den dype skjæringa) ble turen sånn passe slitsom.

Vi ankom Kragerø over halvtimen etter avtalt tid, - som vanlig er for oss botanikere på vei. Vår venn Svein hadde kortet tida med besøk ved trygdekassebygget for å se på stivgaukesyre, *Oxalis europaea*, og han ankom bestemmelsesstedet litt etter oss for å beskue en høyst merkelig utformet revebjelle, *Digitalis purpurea*. Den hadde jevne fingerbøllformede kroner av ubestemmelig farge. Disse var utstyrt med en besynderlig bakovervendt pigg som ikke liknet noen ting. Til alt overmål hadde eksemplaret begynt å blomstre fra toppen, stikk i strid med revebjelle ellers som begynner blomstringen nedenfra.

Vi ivret videre i sommervarmen til Smedsbugten hvor vår venn ugrasbingel, *Mercurialis annua*, kunne oppvise et stort antall eksemplarer i samme hagen vi fikk se den ifjor. Nå fikk vi se både hann- og hunnplanter av denne etterhvert så uvanlige ballastplanta. Det gledet en gammel ballastfrelst amatør.

Så fór vi mot sørvest. Målet vårt denne fagre julidagen var Barland og Knipenheia. Her rødmet markjordbæra i takt med ganens fryd over deres smak, og for noen øyeblikk glemte vi helt botanikkens alvor til fordel for smaksopplevelsene.

Langs veikantene og i skrentene utover mot Knipen møtte oss en rødsmelleblomstring vi aldri har opplevd maken til. Denne sommerens frodighet visste å sette farge på hverdagen vår. Vi falt helt i staver og bare fråtset i det vi så. Oppe i liene dekket frodige årsskudd av buskvikke, *Coronilla emerus*, bakken som bunndekksplante. Litt skuffende var det at bergperikum, *Hypericum montanum* hadde lukket seg for kvelden.

ERTEVIKKE
EHer Lindman

Vi ville opp i uthogsten for å se etter ertevikke, *Vicia pisiformis*, men alt i veikanten sto den i blomst. To steder til og med. Vi knipset og koste oss. Hogstlia her er bratt og full av "mye blomster". Her sto dynger av skogvikke, *Vicia sylvatica*, i fargevariasjoner fra hvitt til nesten blått, sammen med rødsmelle og bergperikum. Lundgrønnaks, *Brachypodium sylvaticum*, sto tett mellom alt det andre. Så sto vi der, midt oppi det! Det var manshøye fanger av ertevikke i sin vakreste blomstring. Så var det bare å fotografere dem, bit for bit og dyngje for dyngje. Det var en overbevisende lokalitet!

Vi ruslet så litt tafatte etter denne overdådigheten rett inn i et fange av sørlandsvikke, *Vicia cassubica*, som dekket flere kvadratmeter. Men kunne den stå seg mot inntrykka lenger bortlia? Neppe!

Veien tilbake var kronglete, men den ga oss fine bestander med skogfaks, *Bromus benekeni*, og en bortkommen grov nattfiol, *Platanthera chlorantha*. Så vanlig er den forresten ikke hos oss. Vi skulle også se etter Tidemann Ruuds spesielle sisselrot som ble kalt *Polypodium vulgare* var. *phegopteroides*. Den skulle ha tydelige tenner på bladene. Vi lette på rett sted og fant noe som kunne ha antydning til tenner på bladene. Snart forbarmet grunneieren seg over oss, og vi ble litt skuffet over at det vi allerede hadde funnet, var denne så vel omtalte arten. Tennene var tydelige for hjertet om man ønsket det, men "tydeligheten" fikk en knekk i vår fornuft. Men den var altså der, og vi hadde funnet det vi hadde lett etter.

Underveis på vår vandring fikk vi hyggelig nytt fra Kragerø om både det ene og det andre av gode funn i trakten denne våren. Sannelig hadde ikke Svein fått snust opp søstermarihand, *Dactylorhiza sambucina*, på sin gamle Tåtøylokalitet.

Der og da bestemte vi oss for flere framstøt i Kragerø, - med mer botanikk og mindre bading.

Sommerlig hilsen fra

Roger H.

NYFUNN:

NOTISER OM NYE PLANTEFUNN I TELEMARKE I 1986 OG 1987.

DRYOPTERIS CRISTATA (L.) A. Gray. VASSTELG. (Aspidiaceae).

Denne fine bregna ble funnet på ny lokalitet ved Jarseng i Skien september 1986 av Roger Halvorsen, Kjell Thowsen og Finn Wischmann. Her vokste den i kanten av Jarsengtjenna. Vasstelg er ingen vanlig plante, men den finnes spredt på et lite antall lokaliteter i nedre del av fylket.

På TBF's starrekursjon i juli 1987 ble hybridene mellom broddtelg og vasstelg, *DRYOPTERIS CARTHUSIANA* X *CRISTATA* (= *D. SPINULOSA* X *CRISTATA*), funnet ved Jarsengtjenna. Denne hybridene er i Lids flora (1974-utgaven) angitt bare fra Oslo, Bærum og Hof i Vestfold.

ALLIUM SCORODOPRASUM L. BENDELLØK. (Liliaceae).

På TBF's tur til Kragerø i juni 1986 ble bendelløk funnet på sin tredje lokalitet i fylket vårt. De to andre lokalitetene er også å finne i Kragerø. Planta vokser i en fin bestand på en vanskelig tilgjengelig fjellknaus midt i bebyggelsen ca. midtveis mellom Smedsbukten og Tallakshavn.

CAREX ATROFUSCA Schkuhr. SOTSTARR. (Cyperaceae).

Denne starrarten ble funnet på to nye lokaliteter ved Haukeli, Vinje, nær fylkesgrensa til Hordaland av Roger Halvorsen sommeren 1986. Her vokste den i fuktige sig under Trollnup og mellom Trollnup og Ulevå. Sotstarr er rapportert fra dette området uten nøyere angivelse tidligere. Den ble funnet under NBF's sommerkursjon til Haukeli i 1956. Det er kjent seks vel adskilte lokaliteter av arten i fylket, og alle unntatt en (i Tinn) ligger i vestre delen av Vinje.

VIOLA COLLINA Bess. BAKKEFIOL. (Violaceae).

Bakkefiol er i Telemark tidligere kjent fra Skien og Versvik i Eidanger. På TBF's tur til Kragerø i juni 1986 ble den funnet i bra bestander på bakkene ved Valberg.

CAREX RUPESTRIS All. BERGSTARR. (Cyperaceae).

Bergstarr har ikke mange kjente voksesteder i Telemark. Sommeren 1986 ble den funnet av Roger Halvorsen i ei reinrosehei i sørskråningen av Trollnup, helt vest i Vinje.

Det var store bestander i lag med sin følgesvenn, reinrose.

LIMONIUM HUMILE Mill. STRANDRISP. (Plumbaginaceae).

Strandrisp som er ei strandplante har bare noen få kjente forekomster ytterst ved kyststripa vår. På TBF's ekskursjon til Gumøy i august 1986 ble arten funnet på en ny lokalitet i ei steinstrand ved Vest-Gumøy.

PEDICULARIS SCEPTRUM-CAROLINUM L. KONGSSPIR. (Scrophulariaceae).

Kongsspir har en rekke forekomster i midtre deler av Telemark. På Raulandsekskursjonen sommeren 1986 ble den funnet på sju lokaliteter. Noen av disse var kjent fra før. I Hjørtedal ble arten observert i tusenvis. Her vokste den flere steder på breddene av Bjårvatn i Tuddal og oppover langs Tveitåis bredder hen imot Bondal. En praktfull opplevelse!

PRIMULA VERIS L. MARIANØKLEBLOM. (Primulaceae).

En gulhvit, svært lys form, med delvis fylte blomster er funnet i et lite antall eksemplarer i Gjerpen i nærheten av Kikut. Formen opptrer over et mindre område på ei eng, og siden det ble funnet begge "formene" (heterostyli) med støvknappene og med arret ytterst i kronrøret, burde det være sannsynlig at denne formen formeres ved frø. Torild Larsen, Heistad, fant formen her for over 25 år siden.

Det meldes også om at marianøkleblom (vanlig form) er funnet på Rui i Hjørtedal av Liv Haugeberg og i Kviteseid av Aslak Midtbøen. Dette er langt fra tidligere kjente forekomster. Johan Dyring Conradi forteller i brev at han har funnet arten på Notodden. Han har herbariebelegg fra 1932.

DACTYLORHIZA SAMBUCINA (L.) Soó. SØSTERMARIHAND. (Orchidaceae).

Denne "telemarksorkidéen" blir stadig funnet på nye lokaliteter. I Drangedal, ved Ås på Gautefallsveien noe vest for Fjelltun leirskole på en gjengroende eng ved veikanten av Erik Blomdal. I Skien, Luksefjell, liten forekomst mellom Økter og Solumsbekk ved nordenden av Store Økteren av Helge Sørensen. Og i Kragerø, østre enden av Tåtøy. Dermed er den funnet igjen på sin gamle klassiske lokalitet hvor arten ble funnet for første gang i Norge i 1882. Flere hundre eksemplarer forteller Svein Isaksen.

Det går ellers rykter om at søstermarihand er funnet ved Lille Økter i Luksefjell og ved Sporevann i Siljan. Dette har vi foreløpig ikke kunnet finne ut av.

MØTEPROGRAMMET HØSTEN 1987.

Gjennom Sør-Norges fjellskoger

Børre Aas er første amanuensis ved geografisk institutt på Blindern og har arbeidet en del med botanikk ved siden av. Han har vært opptatt av utviklingen av fjellskogene siden istida, og det er dette han vil ta for seg når han besøker oss i TBF.

Børre Aas har bl.a. besøkt Telemark og gjort en rekke forunderlige iakttagelser i Kivledalen i Seljord med en rekke høydegrensere for mer varmekjære arter.

STED: Herøyahuset i Porsgrunn. Møterom nr 2. Herøyahuset er bygget hvor Herøya kino ligger, og det finnes lettest ved å tenke seg Norsk Hydro, Herøya. Herøyahuset ligger da i sørenden av Gunnekleivfjorden ved Hydro, like inntil idrettsplassen. (Dette for dem som ikke er kjent.)

TID: Onsdag 21. oktober kl. 19.00.

Tar du med litt å bite i?

"Jeg velger meg...."

Denne kvelden blir det en rekke små lysbildeforedrag av flere personer i foreningen. Disse har valgt seg ut hvert sitt spesielle tema. Du vil få høre litt om Finnmarksfloraen, kanskje litt om Troms også, inntrykk fra Telemarksfloraen og om mølleplanter i mange utgaver, da også sikkert mange som du aldri har støtt på før. Ellers får det bli en overraskelse hva som kommer opp. Kanskje blir det et "reisebrev"?

STED: DnC, Skien, 2. etg.

TID: Mandag 9. november kl. 19.00.

Hjemmebakst smaker fortsatt godt.

ÅRSMØTET.

Årsmøtet går i år av stabelen i Skien. Det blir denne gangen tatt opp en rekke viktige forslag til behandling. Bl.a. vil årsmøtet ta opp til behandling invitasjonen om tilslutning til Norsk botanisk forening (NBF). Her vil det bli anledning til skriftlig avstemning i brev. Ellers kan det nevnes forslag fra styret om utvidelse av styret og opprettelse av møte- og ekskursjonskomité. Disse forslagene til forandringer blir sendt medlemmene på forhånd til vurdering sammen med stemmeseddel for forslaget om tilslutning til NBF. Denne stemmesedelen må være styret ihende før opptellingen på årsmøtet.

Forslag til årsmøtet må være oss ihende innen 1. november.

Etter årsmøtet blir det foredrag av førstekonservator Anders Danielsen ved Botanisk museum på Tøyen. Han har i mange år ledet utenlandsherbariet ved muséet og har lang erfaring fra norsk botanikk. Hans tema for kvelden blir: Mine største botaniske opplevelser. Vi tør gjette på at de har vært mange og spennende opp gjennom åras løp.

Etter foredraget blir det servering med kaffe, mineralvann, snitter og varm eplekake med krem. Pris pr. deltager: 30.- kr.

STED: Kikuthytta i Skien. Dette stedet ligger nydelig til ved Siljanveien med utsikt over Skien og Gjerpensdalen med Børse-sjø. Du må kjøre fra Skien mot Siljan og ta av til venstre fra Siljanveien ved skilt til Kikuthytta.

TID: Fredag 20. november kl. 19.00.

Gotlandsminner.

Det er tid for å friske opp igjen minnene fra turen til Gotland i sommer. Det ble tatt mange bilder, - av mange, og det er alltid spennende å se hvordan en på så forskjellig vis oppfatter og fanger opp et ekskursjonsmål. Kanskje vil vi få se noen av høydepunktene flere ganger fra flere vinkler. Kanskje har nettopp du et bilde av en plante eller en situasjon du kan glede andre med? Plukk ut en serie på noen bilder (ca. 50) og ta med for visning.

STED: Langesund, i Bamble og Langesunds sparebank på torget.

TID: Fredag 11. desember kl. 19.00.

HVITROT.

LASERPITIUM LATIFOLIUM L.

Av Roger Halvorsen.

Hvitrot har i dobbelt forstand og bokstavelig talt et godt rotfeste i Telemarks nedre deler. Fra en solid pelerot stiger det opp en ca. en meter høy stengel med flere hvite kroner og store dobbeltfinna blad med eggforma småblad.

En riktig gammeldags og herlig god beskrivelse av hvitrot finnes i Blytts norske flora, bind 3 s. 879:

"Stengelen opret, 3 - 5' høi, trind glat, stribet, grenet, ved Grunden omgivet af de trevlede Rester af visnede Blade. Bladene temmelig tykke, blågrønne paa Underfladen, i Omrids 3-kantede, 2 - 3-dobbelt finnedede; Smaablādene fint netaarede, sagtandede, med braadspidsede Tænder, ægformet ovale eller næsten kredsrunde, ved Grunden som oftest hjerteformede, det endestillede mere eller mindre dybt 3-kløvet, alle i Randen rue og paa Underfladen ligesom Bladstilkene stivhaarede eller glatte; de nedre Blade ere stilkede, de øverste siddende, enkelt finnedede med oppustede Skeder. Skjermene store, med 30 - 50 paa den indvendige Side rue Straaler. Storsvøbet flerbladet med linieformede Blade; Smaasvøbet flerbladet, dets Blade sylformede. Kronerne hvide. Frugtens Vinger indbyrdes ligestore. Fleraarig; blomstrer i Juli - August.

Udbredelse: Mellom Krat, sj. i Christianssands og Christiania Stifts laveste Dele, saasom ved Christiansand, Lømsland (Bl.), i Thved Sogn (Klungeland), ved Brevik, Langesund, Skien, 59°12' (Bl.) og Landgangsfjorden (Lindblom) og paa Herø ved Porsgrund (Dyring).

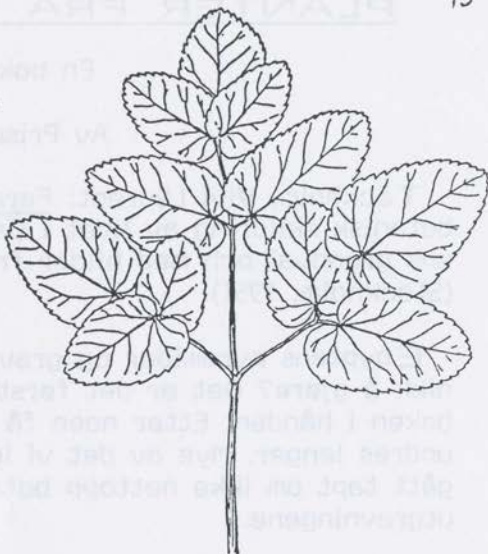
I Våre ville planter karakteriserer Rolf Nordhagen hvitrot som en av våre sjeldneste og mest imponerende skjermplanter.

Jeg husker at den gjorde inntrykk på meg allerede som barn.

Bladene og stengelen dukket opp allerede i markjordbærtida, og selve blomstringen fant sted noe seinere, sist i juli og ut i august.

Det var en plante som ble lagt merke til p.g.a. størrelse, den forunderlige voksaktige overflaten på de blågrågrønne bladene og ikke minst den sterke, litt skarpe lukta når stengelen ble brukket av. Dessuten var stenglene forargelig nok ikke hule som planter av skjermplantefamilien skulle være for barn, slik sløke og hundekjeks var det.

Hvitrot var rett og slett ubrukelig for oss unger, og slikt legger en merke til. Hvitrot har, som en ser av sitatet fra Blytts flora, en svært så innskrenket utbredelse i Norge. Der den dukker opp rundt Langesundsfjorden, rundt Grenmar som fjorden het i gammel tid, finnes den derimot i til dels tette bestander, - om den får det godt.

Utbredelsen i Telemark strekker seg fra Langesundsodden og Håøya i sør og nord til Skien, det siste ifølge Blytt. TBF har snust den opp både her og der, og utbredelsen rundt Langangsfjorden er referert av Gunnar Holt i Blyttia 1980, h. 2. Legg forøvrig merke til Blytts skrivemåte for nettopp Langangsfjorden!

Røttene av hvitrot, ja, de er faktisk hvite inni, inneholder gummi-harpiks og bitterstoffer. Den ble brukt i gamle dager i vanlig medisin og i veterinærmedisin. Da gikk den under navnet "hvit gentianarot" eller "hvit hjorterot". Nå har den ikke noen verdens ting å gjøre hverken med gentiana eller hjorterot.

De norske forekomstene ligger langt fra artens nærmeste forekomster i Sverige. Den har i det hele en sterk østlig utbredelse.

Johannes Lid skriver kort at *Laserpitium* er et latinsk navn på en skjærplante hos Plautus som døde 184 f.Kr.

Rolf Nordhagen forteller derimot i *Våre ville planter* at navnet ble brukt av Plinius Major, d. 79 etter Kristus. Det ble brukt på en annen skjærplante. I tillegg forklarer han at laser kommer fra latin og var i oldtiden en høyt skattet aromatisk harpiks, mens *pitium* er avledet fra det greske pitizo som skal bety "jeg drypper", noe som kanskje har med at *planta dryppende* avgir en vannaktig saft etter at stengelen er brukket.

Litt.:

Blytt, A.: Norges flora, b. 3, Christiania 1876.

Holt, G.: Floraen ved pollen Ønna ved Langangen, nedre Telemark. Blyttia b. 38, h.2, 1980.

Lid, J.: Norsk og svensk flora, Oslo 1974.

Nordhagen, R.: Norsk flora, Oslo 1940.

PLANTER FRA SVUNDNE TIDER.

En bokanmeldelse.

Av Priscilla Hansen.

Täckholm, Vivi Laurent: Faraos blomster. En kulturhistorisk-botanisk skildring av livet i Gamla Egypten bygd på virklighetens grundval och med bilder från de sista årens grävningar. (Stockholm, 1951).

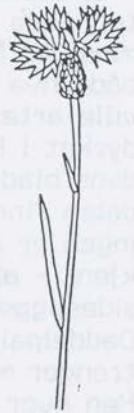
Egyptens pyramider og gravplasser - hva har disse med botanikk å gjøre? Det er det første man spør seg når man får denne boken i hånden. Etter noen få sider er det ikke nødvendig å undres lenger. Mye av det vi idag vet om det gamle Egypt hadde gått tapt om ikke nettopp botanikere hadde vært tilstede ved utgravningene.

Figurer malt på kister og vegger, relieffer hogd i stein, kunstgjenstander - overalt var det avbildet vekster. For ikke å nevne selve hieroglyfene. Flere hundre av disse er stiliserte blomster eller blader. Hvilke planter er der representert? Vokser de fremdeles i Egypt? Hvis ikke, hvorfor? Har det vært en klimaforandring? Var bruken av blomster knyttet til tradisjon eller overtro? Hvorfor er enkelte guder alltid avbildet med visse planter? Hvilke frukt- og kornsorter finnes blant maten som den døde skulle leve av under den lange reisen inn til dødens rike?

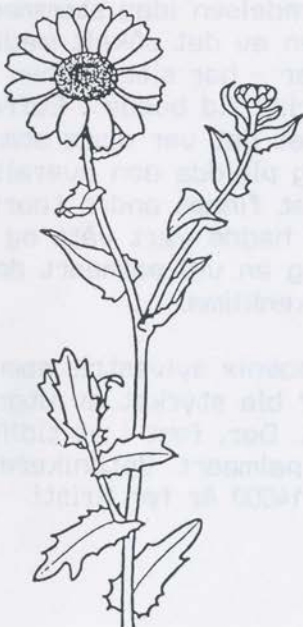

Tørre buketter var vanlige funn i gravene. Blomsterkranser var like sterkt knyttet til begravelsesritualene den gang som nå. Men for noen kranser! Girlandre som omkranset den døde var kunstverk møysommelig sydd sammen av små og store blomster, blader, frukter og nøtter, og iblant duftende urter. Tråden som ble brukt var strimler fra daddelpalmens blader. Her fantes det blå lotusblomst, valmue og ridderspore, levkøye og nellik, kornblom og gullkrage. Fra blomstersortimentet kunne man bestemme årstiden for begravelsen. Disse girlanderne så ut til å være en uunnværlig del av utstyret den døde måtte ha med seg

på sin lange reise. Tutankhamons mumie hvilte i en kiste av massivt gull, og oppe på denne lå det en skulder-bred krage tilvirket av tette rader med blomster. Gullkisten lå inne i en større kiste av tre med gullbelegg. Alle tre kistene var omsluttet av en steinsarkofag. Blant hans skatter fantes det flere halskrage-lignende smykker av mer varige materialer - fajanse, gull, edelsteiner. Men det var blomsterkragen som lå på gullkisten!

Hva gjør så en botaniker med fleretusen-år gamle blomster? Hvordan studere noe som truer med å forvandles til støv når man tar i det? Den tyske vitenskapsmann Georg Schweinfurth (1836-1925) gjorde her et pionerarbeid. Han var både zoolog, botaniker, antropolog, etnolog, egyptolog og ikke så lite kunstner. Han fant frem til en metode å dampe forsiktig disse planterester på, for så å presse dem. Resultatet - et enestående herbarium, som idag beror i Agrikulturmuseet i Kairo. På hvert ark har han festet, ikke bare veksten fra gravene, men som regel også et individ fra vår tid til sammenligning. Han klarte å bestemme 200 forskjellige gravvekster, og la grunnlag for all videre botanisk forskning på området.

Oftest drev botanikerne det rene detektivarbeid. I flere graver, for eksempel, fant man noen ukjente palmenøtter. De ble plassert i slekten *Areca*, for man mente de lignet frukten av betelplanten. Noen år senere ble en tidligere ukjent palmeart oppdaget lengre sør, i den nubiske ørken. Den ble bestemt til *Medemia*-slekten og hadde plommelignende frukt med beskt, uspiselig kjøtt. Det gikk enda noen år før man fant på å sammenligne de to, og oppdaget at frukten var den samme. Men hvorfor legge mat i graven som ikke var til å spise? Gåten fikk omsider sin løsning når man oppdaget at de innfødte der palmene vokser idag graver ned frukten og lar den gjære en tid, hvorefter den får en behagelig kokos-lignende smak.

Daddelpalmen er uløselig knyttet til Egyptens landskap og kultur. Hele treet brukes - frukten, bladfibrene, veden. Det finnes minst 40 forskjellige sorter, som alle er avhengige av mennesket, både hva gjelder befruktning og spredning. Treet er særbu og ville arter setter sjelden frukt. Vi vet at daddelpalmen er blitt dyrket i Egypt fra førhistorisk tid. Det er funnet matter vevd av dens blader i gravplasser fra 5-6 tusen år f.Kr. Men selve daddelen finner man ikke i gravene inntil ca. 2000 år f.Kr. Forklaringen er at før den tiden var ikke befruktningsmåten alminnelig kjent - altså ingen frukt. Også i vår tid hender det at man i av-sidesliggende strøk dyrker treet bare for dets fiber og ved. Daddelpalmen formeres som regel ved rotskudd, og de nye skudd trenger mye vanning før de kan klare seg i det tørre klimaet. Men hvor har disse dyrkede sorter sitt opphav? I hele ørkenområdet er de bare kjent som dyrket art, og det har de vært i flere tusen år.

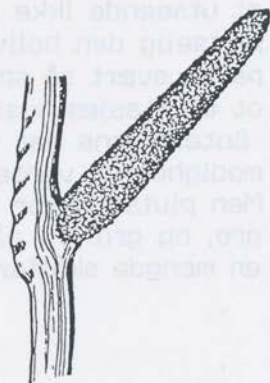
Man fant tre ville arter som kunne tenkes å være forfedre, en på Kanariøyene, en i Sentralafrika, og en blant de mange ville daddelpalmer i India, *Phoenix sylvestris*. Geografisk sett, var de to første de mest sannsynlige kandidater til rollen, men det viste seg snart at ulikheten i formen på både blomst og frukt var for stor. Men hvordan kunne *Phoenix sylvestris* være kommet helt fra India? Den var meget vannkrevende - ergo må den ha fulgt med mennesker inn i disse tørre områder. Utbredelsen idag stemmer på et forunderlig vis overens med utbredelsen av det såkalt mediterrane folkeslag. Dette - mener antropologer - har sitt opphav i en indisk-dravidisk stamme som i førhistorisk tid bodde i Eufrat-Tigris-området. Det er nærliggende å tro at det var disse som tok palmen med seg i sin vandring mot vest og pleidde den overalt hvor de slo seg ned rundt Middelhavet. Det finnes andre teorier. Klimaet i området før dravidenes ankomst hadde vært vått og veksten frodig. Kanskje det fantes engang en vill palmeart der som ikke klarte seg etter omslaget til ørkenklima.

Men teorien om at det ihvertfall er *Phoenix sylvestris* som er stamfar til nåtidens dyrkede daddelpalmer ble styrket av utgravninger fra steinalderen ved Kharga-oasen. Der, fast i et tidligere elveleie, fant man blad og kjerner av en palmeart. Botanikere har bestemt arten - *Phoenix sylvestris* - fra 14000 år før Kristi fødsel!

I Egyptiska museet i Stockholm ble verdigjenstan-
der pakket ned og brakt i sikkerhet under den annen
verdenskrig. Turen kom til en barnemumie som hadde
ligget i sin kiste så lenge noen kunne huske. Den
måtte nå tas opp for å pakkes inn, og under restene
av bindingsmateriale, i et hjørne av den grove lille
kisten fant man en håndfull tørkede vekster, sann-
synligvis rester etter et tidligere pakningsmateriale.
De var utelukkende ville vekster som aldri tidligere
var funnet i de gamle gravene. Her fantes et ålegras
dekket med en havalge som parasiterer samme art
idag, fire andre grasarter, den ene, raigras, med sam-
me rustsopp man finner på den i våre dager, en sol-
eie, *Ranunculus asiaticus*, og to kløverarter.

I pyramidene fantes alt hva faraoen eller adelsmannen måtte ha
på reisen inn i dødsriket og for oppholdet der - og følgelig et
rikt bilde over livet i det gamle Egypt. Også fra botanisk syns-
punkt var det mye av interesse. I kornkammeret lå ofte også
ugrasfrø - vikke, lusern, kløver, høymole. Tøy til både klær og
utstyr var vevd utelukkende av lin - den samme sorten med de
skjønne blå blomster som dyrkes den dag idag (*Linum usitatissi-
mum*). Kurver er flettet av palmeblad, siv og tåg - forøvrig i
samme form og mønster som moderne kurver. Medisiner og kosme-
tikk var laget av naturlige ekstrakter og oljer. Fra den enestå-
ende Ebers-papyrus har vi oppskrifter for mange medikamenter
og hvordan de skulle brukes. Vorter skulle pensles med avkok fra
sycamor-treet (*Ficus sycamorus*); lækserolje fra planten *Ricinus
communis* kunne brukes ikke bare som avføringsmiddel, men også
mot hodepine og buller, og som røkelse for å drive vekk onde
ånder; bulmeurt var like virksom som opium mot øreverk; og
hvitløk var et prøbert middel mot alt mulig.
Den ble gjerne lagt inn i mumiekroppen, for
å være på den sikre siden. Til kosmetikk var
det mange gode dufter fra planteverdenen:
en halvgrasart, *Cyperus articulatus*, pepper-
mynte, kanel, enebær og kalmusrot. Men
blomsten som skulle til for de fineste par-
fymene, benevnt "Sydens lilje" har man ikke
maktet å identifisere enda. Heldigere har
man vært når det gjelder pollenanalyse fra
honningfunn i pyramidene. Her har man klart
å bestemme en hel del av floraen som eksi-

sterke i Egypt den gangen og sammenligne resultatet med den som kan påvises ved analyse av honning produsert idag.

For den som er interessert finnes det fremdeles uløste gåter. En av de dyrebare oljer brukt til salver ble presset fra en mandel som lå inne i kjernen til frukten av Balanites-treet. Disse kjerner finnes ofte som offergaver i gravstedene - altså dyrebare gaver. Men i hvert eneste tilfelle, uavhengig av både sted og epoke, er hver eneste kerne gjennomboret og mandelen fjernet. Hullene er tydeligvis menneskers verk. Den mest verdifulle del av offergaven er fjernet. Hvorfor?

Forfatteren er botaniker som har spesialisert seg på Egyptens flora, både ny og gammel. Hun er engasjert i sitt virkefelt og klarer å formidle sin entusiasme til leseren. Boken finnes på Universitetsbiblioteket i Oslo.

Ill. etter Lid.

Notis over telex til NRK Borgeåsen:

Merkelig blomst!

Berkeley (NTB-AP): Botanikere strømmer til Berkeley universitetet i California for å studere en plante få av dem har sett maken til tidligere.

Etter å ha tilbrakt en svært så anonym tilværelse i 30 år, med et utseende ikke ulikt svært mange andre små grønne vekster, har plutselig den bolivianske Puya Raimondi-planten begynt å blomstre på en svært så spesiell måte: Den er plutselig blitt like høy som et to etasjes hus!

Botanikerne har tidligere ment at de måtte smøre seg med tålmodighet og vente i ytterligere 75 år på å få se planten blomstre. Men plutselig for noen uker siden begynte den bare å gro, og gro, og gro. Til nå har den fått en seks meter høy stamme med en mengde skålformede blomster oppetter.

Kjærlighetsbrev

Treet har skrevet kjærlighetsbrev
på tusen blad til sin elskede, jorden.
De lander mykt som kjærtegn,
ett etter ett, dekker den til.
Du ga meg alt, sier treet,
og jeg løftet det opp mot himlen
i hendene mine
så solen kunne velsigne det.
Se, jeg gir deg det tilbake
i mine brennende brev
etter sommerens lange eventyr!

Og jorden, i sin frysende alderdom,
prøver å varme seg på dem,
leser hvert eneste ett,
egner dem til seg.

Åshild Høyem Husby
(Hedmark forteller)

INNHold:

- Side 2 Foran et nytt årsmøte.
3 Året som gikk og året som kommer.
4 Om årets plante, marianøkleblom.
5 Sommerbrev fra Kragerø.
8 Nyfunn.
10 Inneprogrammet høsten 1987.
12 Hvitrot, Laserpitium latifolium. Av Roger Halvorsen.
14 Planter fra svundne tider. Bokanm. av Priscilla Hansen.
18 Merkelig blomst!
19 Kjærlighetsbrev. Dikt av Åshild Høyem Husby.

ADRESSER OG TELEFONER:

-
- POSTBOKS: Telemark Botaniske Forening, Postboks 625,
Stridsklev, 3901 PORSGRUNN.
- FORMANN: Roger Halvorsen, Safirvn. 41, 3900 PORSGRUNN.
Tlf. 035 - 12557
- KASSERER: Bjørn Lervik, Rådyrvn. 84, 3900 PORSGRUNN.
Tlf. 035 - 57402
- STYREMEDL.: Liv Schiemann, Steinstuvn. 7, 3700 SKIEN.
Karl S. Eriksen, Badevn. 6, 3970 LANGESUND.
Tlf. 035 - 73145
- FLORA-ATLAS: Kjell Thowsen, Gartnerløkka 15, 3700 SKIEN.
- POSTGIROKONTO: 3272 788
